

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ЗАМАНАУИ ТУРИСТІК
ИНДУСТРИЯНЫҢ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»**

**экономика ғылымдарының докторы, профессор
СҰРАҒАНОВА САЙРАН ҚАБДРАХМАНҚЫЗЫН
еске алуға арналған халықаралық ғылыми конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ
23 ақпан 2018ж.**

**СБОРНИК ТРУДОВ
международной научной конференции
«ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ
СОВРЕМЕННОЙ ТУРИСТСКОЙ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯХ
ЦИФРОВИЗАЦИИ»,
посвященной памяти доктора экономических наук, профессора
СУРАГАНОВОЙ САЙРАН КАБДРАХМАНОВНЫ
23 февраля 2018г.**

**PROCEEDINGS
of the international scientific conference
«THE MAIN TRENDS AND FEATURES OF THE MODERN TOURIST
INDUSTRY DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION»,
dedicated to the memory of
Doctor of Economic Sciences, Professor
SURAGANOVA SAYRAN KABDRAHMANOVNA
23 February 2018**

Астана, Қазақстан
Астана, Казахстан
Astana, Kazakhstan

УДК 379.8(063)
ББК 75.81
Ц 71

Редакционная коллегия:

Декан экономического факультета, д.э.н., профессор Макыш С.Б.,
Заместитель декана, к.э.н., доцент Тажикенова С.К.,
Заведующий кафедрой «Менеджмент» д.э.н., профессор Толысбаев Б.С.
Заведующий кафедрой «Экономика» д.э.н., профессор Майдырова А.Б.,
Заведующий кафедрой «Туризм» к.э.н., доцент Дуйсембаев А.А.,
Доцент кафедры «Туризм», к.э.н., Мусина К.П.,
Старший преподаватель кафедры «Туризм», доктор PhD Агыбетова Р.Е.
Старший преподаватель кафедры «Туризм», магистр туризма Гиззатжанова А.Г.

Цифрландыру жағдайында заманауи туристік индустрияның дамуының негізгі тенденциялары мен ерекшеліктері: Халық ғыл. конф. еңбектер жинағы. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2018.

Основные тенденции и особенности развития современной туристской индустрии в условиях цифровизации: Сб. материалов межд. науч. конф. – Астана: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2018.

Proceedings of the international scientific conference **The main trends and features of the modern tourist industry development in the context of digitalization.** Astana, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2018.

ISBN 978-9965-31-984-6

Халықаралық ғылыми конференциясының еңбек жинағында цифрландыру жағдайындағы қазіргі заманғы туристік индустрияның негізгі үрдістері мен ерекшеліктеріне қатысты өзекті мәселелер қарастырылған.

В сборнике материалов международной научной конференции рассмотрены актуальные вопросы касательно основных тенденций и особенностей развития современной туристской индустрии в условиях цифровизации

The collection of materials on the international scientific conference considers important issues regarding the main trends and features of the modern tourist industry in the context of digitalization

УДК 379.8(063)
ББК 75.81
Ц 71

ISBN 978-9965-31-984-6

© Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2018

© Евразийский Национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2018

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2018

Ұлы Адам, Дос, Ұстаз

2016 жылдың 7 қарашасында 68 жасында өмірден экономика ғылымының докторы, профессор Сұрағанова Сайран Қабдрахманқызы өмірден озды.

Сайран Қабдрахманқызы 30 жылдан аса жыл елдің жоғары оқу орындарында педагогикалық қызметпен айналысты. Ы.Алтынсарин атындағы білім академиясының корреспондент –мүшесі, Ресей Федерациясының Халықаралық ғылым және практикалық өндірісті ұйымдастыру академиясының мүшесі.

Сайран Қабдрахманқызы он жыл бойы Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің негізін қалаушысы және жетекшісі болды. Университетте жұмыс істеу кезінде ашылған экономика факультетінің барлық мамандықтар бойынша оқу жоспарлары мен мемлекеттік білім беру стандарттарын әзірледі.

С.Қ. Сұрағанова нағыз патриот және ірі қоғамдық қайраткер бола отырып, көптеген маңызды жобаларға қатысты. ҚР Мәжіліс Парламентінің жұмыс тобының мүшесі бола отырып, Сайран Қабдрахманқызы біршама комиссиялар құрамында жұмыс істеді. Белсенді азаматтық тұғырды ала отырып, С.Қ.Сұрағанова «Халықты еңбекпен қамту сұрақтары бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен қосымшаларды енгізу туралы» заңнаманы дайындауға қатысты. ҚР еңбек және әлеуметтік қорғау Министрлігінің, ҚР туризм және спорт Министрлігінің, ҚР білім және ғылым Министрлігінің, ҚР ауыл шаруашылық Министрлігінің жұмыс топтарында белсенді қызмет атқарды, ҚР білім және ғылым Министрлігінің жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру құжаттарын нострафикациялау бойынша комиссия мүшесі болды.

Сайран Қабдрахманқызы әкімшілік қызметті оқытушылық қызметпен бірге атқара отырып, ғылыми зерттеулер де жүргізді. Ол Қазақстанның Солтүстік аймақтарына тән, енгізу сипаттағы бірнеше ұсыныстар жасады, 150 -ге тарта ғылыми еңбектері, соның ішінде 17 монография, 10 оқу құралы мен оқулықтары шығарылды.

С.Қ. Сұрағанова «2006 жылдың Үздік оқытушысы», «2011 жылдың Үздік оқытушысы» гранттарының иегері, «Еуразия мақтанышы-2008» конкурсының лауреаты болды. ҚР білім Министрлігінің «ҚР білім берудің Құрметті қызметкері» төс белгісімен, «Астанаға 10 жыл» мемлекеттік марапатымен, сол сияқты ҚР білім және ғылым Министрлігінің бірнеше құрмет грамоталарымен нағратталды.

2005 жылдан бастап «Туризм» кафедрасына жетекшілік етті, ол «Туризм» мамандығының магистратурасын (2009 ж.) және PhD докторантурасын (2010 ж.) ашты.

С.Қ. Сұрағанованың жетекшілігімен 3 ғылым докторы және 20 аса ғылым кандидаттары дайындалды, оның 5-і экономика факультетінің оқытушылары, магистранттары.

Сайран Қабдрахманқызы өмірінің соңғы күніне дейін жоғары жұмысқа білеттілігін сақтады. Жұмысбастылығына қарамай ол әр уақытта өз ұжымына және студенттеріне ықыласты, көмек қолын ұсына білетін адам болатын. Ол ешуақытта өзгерістен қорықпайтын, әр уақытта заман талабына сай жаңалықты қабылдайтын, өз отбасы, туыстары мен достары арасында беделді тұлға бола білді.

Біз Сайран Қабдрахманқызын Ұлы Адам, Дос, Ұстаз ретінде танымыз.

С.Қ. Сұрағанованың жоғары марапаты ретінде- оның еңбектерінің беделі, оны танитын адамдардың махаббатымен және оны жылы лебізбен еске алуы деуге болады.

Великий Человек, Друг, Учитель

7 октября 2016 года на 68-м году жизни ушла из жизни доктор экономических наук, профессор Сураганова Сайран Кабдрахмановна.

Более 30 лет Сайран Кабдрахмановна осуществляла педагогическую деятельность в высших учебных заведениях страны. Являлась членом-корреспондентом Академии образования им. Ы. Алтынсарина, действительным членом Международной академии науки и практики организации производства Российской Федерации.

Сайран Кабдрахмановна была одним из основателей и бессменным руководителем экономического факультета ЕНУ им. Л.Н. Гумилева на протяжении десяти лет. За годы работы в университете осуществляла деятельность по разработке учебных планов и государственных образовательных стандартов по всем специальностям,

открытым на экономическом факультете.

Настоящий патриот и крупный общественный деятель С.К. Сураганова принимала активное участие во многих важных проектах. Будучи членом рабочей группы Мажилиса Парламента РК, Сайран Кабдрахмановна входила в состав ряда комиссий. Занимая активную гражданскую позицию, С.К. Сураганова участвовала в подготовке законопроекта «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам занятости населения». Принимала активное участие в рабочих группах Министерства труда и социальной защиты РК, Министерства туризма и спорта РК, Министерства образования и науки РК, Министерства сельского хозяйства РК, являлась членом комиссии по нострификации документов высшего и послевузовского образования МОН РК.

Совмещая административную работу с преподавательской деятельностью, Сайран Кабдрахмановна занималась научными исследованиями. Ею издан ряд рекомендаций, имеющих внедренческий характер для Северных регионов Казахстана, опубликовано порядка 150 научных трудов, в том числе 17 монографий, 10 учебных пособий и учебников.

С.К. Сураганова являлась обладателем гранта «Лучший преподаватель 2006 года», «Лучший преподаватель 2011 года», лауреатом конкурса «Еуразия мақтанышы - 2008». Она была награждена нагрудным знаком Министерства образования РК «Почетный работник образования РК», государственной наградой «10 жыл Астана», а также отмечена рядом почетных грамот Министерства образования и науки РК.

С 2005 года Сайран Кабдрамановна заведовала кафедрой «Туризм», в 2009 году ею была открыта магистратура, а в 2010 году она открыла PhD докторантуру по специальности «Туризм». Под руководством С.К. Сурагановой подготовлены 3 доктора и более 20 кандидатов экономических наук, среди которых 5 преподавателей экономического факультета, а также магистранты. До последних дней Сайран Кабдрахмановна сохраняла колоссальную работоспособность. Несмотря на свою занятость, она всегда оставалась внимательным и отзывчивым человеком по отношению к своим многочисленным коллегам и ученикам. Она не боялась меняться, идти в ногу со временем и, при этом, оставалась верной себе, своей семье и друзьям.

В лице Сайран Кабдрахмановны мы потеряли великого Человека, Друга, Учителя.

Высшей наградой С.К. Сурагановой навсегда будет непоколебимый авторитет ее трудов, искренняя любовь и светлая память знавших её людей.

Great Person, Friend, Teacher

On October 7, 2016, at the 68th year of her life, Doctor of Economics, Professor Suranova Sairan Kabdrakhmanovna passed away.

For more than 30 years, Sairan Kabdrakhmanovna had taught at higher educational institutions of the country. She was a corresponding member of the Academy of Education named after S. Altynsarin, an active member of the International Academy of Science and Practice for Production Organization of the Russian Federation.

Sairan Kabdrakhmanovna was one of the founders and the permanent head of the Economics Faculty of the L.N. Gumilyov Eurasian National University for ten years. Over the years of work at the university, she was engaged in the development of curricula and state educational standards in all specialties, opened at the Faculty of Economics.

A true patriot and a prominent public person S.K. Suraganova took an active part in many important projects.

Being a member of the working group of the Majilis at the Parliament of the RK, Sairan Kabdrakhmanovna participated in the work of a number of commissions. Taking an active civil position, S.K. Suraganova participated in the preparation of the draft law "On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Employment Issues". She took an active part in the working groups of the Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Tourism and Sports of the RK, Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Agriculture of the Republic of Kazakhstan, was a member of the commission for the nostrification of documents of higher and postgraduate education of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Combining administrative work with teaching, Sairan Kabdrakhmanovna was involved in scientific research. She issued a number of recommendations that have an innovative character for the Northern regions of Kazakhstan, published about 150 scientific works, including 17 monographs, 10 manuals and textbooks.

Suraganova S.K. was the holder of "The Best Teacher of 2006" grant, "The Best Teacher of the Year 2011", laureate of the "Pride of Eurasia 2008". She was awarded a breastplate of the Ministry of Education of the Republic of Kazakhstan "Honorary Worker of Education of the Republic of Kazakhstan", the state award "10-th anniversary of Astana", and also was awarded with a number of honorary letters of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Since 2005, Sairan Kabdrakhmanovna headed the department "Tourism", in 2009 she opened a master's degree, and in 2010 she opened PhD doctorate in the specialty "Tourism".

Under the leadership of Suraganova S.K., 3 doctors and more than 20 candidates of economic sciences were trained, including 5 teachers of the Economics Faculty, as well as graduates.

Until the last days Sairan Kabdrakhmanovna retained tremendous performance. Despite her busy schedule, she always remained attentive and sympathetic person in relation to her many colleagues and students. She was not afraid to change, to keep up with the times and, at the same time, remained true to herself, her family and friends.

With Sairan Kabdrakhmanovna we have lost a great Person, Friend, Teacher.

The highest award for Suraganova will forever remain in unshakable authority of her works, a sincere love and fond memories of people who knew her.

- Национальные кластеры в традиционных секторах экономики. Основной целью является создание условий, способных обеспечить модернизацию базовых отраслей экономики на основе внедрения инноваций.

- Кластеры в секторах «экономики будущего». Целью кластеров «экономики будущего» станет формирование новых конкурентных преимуществ страны на мировом рынке (кластер знаний, мировой технологический аутсорсинг) на основе создания ранее не существовавших в стране наукоемких производств и секторов экономики, новых технологических компетенций, обеспечения инновационного прорыва.

Таким образом, государственная кластерная политика - способ организации микроэкономической политики в стране. Наличие кластеров позволяет национальным отраслям развивать и поддерживать свое конкурентное преимущество, не уступая их даже технически более развитым странам.

Все фирмы из кластера взаимосвязанных отраслей осуществляют инвестиции в специализированные исследования, в развитие родственных технологий, в информацию, в развитие инфраструктуры и в человеческие ресурсы, что проявляется в синергетическом эффекте и позволяет малому предпринимательству выстоять в обостренной конкурентной борьбе на глобализированных рынках. В рамках государства кластеры выполняют роль точек роста внутреннего рынка и обеспечивают продвижение производимых ими товаров и услуг на международные рынки. Это способствует повышению международной конкурентоспособности страны в целом благодаря ряду преимуществ, присущих кластерной форме взаимодействия крупных, средних и малых предприятий по всем направлениям деловых связей. Являясь точками экономического роста, кластеры становятся объектом крупных капиталовложений, на которых сосредоточено пристальное внимание правительства и местных органов управления. Особое значение кластерный подход имеет для малых предприятий. Некоторые исследователи видят единственный способ сохранения малых фирм в условиях глобализации и возрастающей международной конкуренции в объединении их в кластеры.

Литература:

1. Мырзалиев Б.С., Турысбекова Г.К. и др. Кластеры как новая форма конкурентных отношений в современной экономике. Монография. – Шымкент: «Нұрлы бейне», 2013. -272 с.
2. Концепция формирования перспективных национальных кластеров Республики Казахстан до 2020 года. № 1092 постановление Правительства РК от 11.10.2013 г.

НЕГІЗГІ ӨНДІРІС ШЫҒЫНДАРЫН ҚЕХС СӘЙКЕС ЕСЕПKE АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қуанышбай Е.И., Спатаева С.Б., Жуматаева Б.А.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті, Астана қаласы

Қазақстан Республикасы

E-mail: sbarzhaksina@mail.ru, bahyt_jumataeva@mail.ru

Шығындар жиынтығы пайда көлемін анықтайды, олардың көбейуі екі түрлі факторға байланысты болады. Олар бағаның өсуі және өнімнің өзіндік құнының төмендеуі. Соңғысы тиімдірек болып табылады.

Өнімнің өзіндік құны — синтетикалық, кәсіпорын қызметінің барлық жағын бірлікте және өзара байланыста сипаттайтын жалпылама көрсеткіш болып табылады. Ол кәсіпорынның өндірістік-шаруашылық қызметінің сапалы көрсеткіші. Оның деңгейі мен динамикасы бойынша өндірістің басқару, жоспарлау, еңбек пен еңбекақының ұйымдастырылуы, техника мен технология деңгейін анықтауға болады. Өзіндік құнның мағынасы сонымен қатар оның атқаратын қызметтерімен де анықталады:

– өзіндік құнда өндірістің қоғамдық шығындарының 5/4 бөлігі шоғырланады. Сондықтан да өнімнің өзіндік құны арқылы өндіріс құралдарының жұмсалуды қамтамасыз етіледі;

– өзіндік құн көтерме бағаны қалыптастыру базасы болып табылады, оның есептемей баға қалыптастыру мүмкін болмайды;

– өзіндік құн негізінде табыс, жеке бұйымдардың рентабельділігі, яғни олардың өндіру мақсаттылығы есептелінеді.

Өнімнің өзіндік құнын құрайтын шығындар екі түрлі негізгі белгілер бойынша жіктеледі:

– шығындардың алғашқы элементтері бойынша;

– пайда болу және бағытталу сипаттамасы бойынша [1].

ҚЕХС жүйесінде шығыстар есебін реттеуге және оны қаржылық есептілікте бейнелеуге арналған арнайы стандарт жоқ. Жекелеген стандарттар активтердің баланстық құнын анықтау, баланстық құнды есептен шығару, шығындарды есептеуге орай міндеттемелердің пайда болуына қатысты жағдайларды реттейді. Атап айтқанда, 2 «Қорлар», 16 «Негізгі құралдар», 38 «Материалдық емес активтер» ҚЕХС шығындарды активтердің (қорлар, негізгі құралдар мен материалдық емес активтер) бастапқы құнына енгізу мен оларды есептен шығару тәртібін; 23 «Қарыздар бойынша шығындар» осы шығындарды есепті кезеңнің шығыны ретінде не капиталдандыру талаптарын белгілейді; 19 «Қызметкерлерге сыйақылар» ҚЕХС қызметкерлерге жалақы төлеумен байланысты шығыстарды тануды; 1 «Қаржылық есептілікті ұсыну» ҚЕХС шығыстар туралы ақпарат ашу, оларды топтастыру талаптарын анықтайды [2].

Олардың негізгілері 1–кестеде келтірілген.

1-кесте – Шығыстар есебіне қатысты халықаралық стандарттар жүйесі

ҚЕХС	Қолданылу аясы	Шығындарға қатысы қарастырылатын сұрақтар
2 «Қорлар»	Қорларды өндіру, сатып алу не (қызмет көрсетуге) кеткен шығынды анықтау, босалқылардың сатудың ықтимал таза бағасының шамасына дейінгі құнның кез келген азаюын қоса алғанда, оларды кейіннен шығыстар ретінде тану бойынша нұсқау береді. Сондай-ақ ол босалқылардың өзіндік құнын анықтау үшін пайдаланылатын өзіндік құнды есептеу тәсілдері жөнінде түсінік береді.	Шығындардың басты элементі ретінде өнім өндіруге не қызмет көрсетуге жұмсалған қорлардың өзіндік құнын анықтау мәселесі.
16 «Негізгі құралдар»	Негізгі құралдарды тану, олардың баланстық құнын және осыларға байланысты танылуға тиісті амортизациялық аударымдар мен құнсызданудан болған шығындарды анықтау.	Негізгі құралдардың өзіндік құны анықталады, ол өз кезегінде амортизациялық аударымдар түрінде өнімнің өзіндік құнына қосылады.
19 «Қызметкерлерге берілетін сыйақылар»	Стандарт компаниядан келесілерді тануды талап етеді: – міндеттемені – егер қызметкер болашақта төленуі тиіс сыйақы орнына қызмет көрсеткен жағдайда; – шығысты – қызметкердің сыйақы орнына қызмет көрсету нәтижесінен шығатын компанияның экономикалық	Жалақы өндіріс шығындарының бір элементі, сол себепті стандарт шығындарға қосылуы тиіс қызметкерлерге сыйақы түріндегі төлемдер тізбесін анықтайды.

	пайданы пайдаланған жағдайда.	
23 «Қарыздар бойынша шығындар»	Белгілі бір талаптарға сай келетін активті сатып алуға, салуға немесе өндіруге тікелей қатысты қарыздар бойынша шығындарды сол активтің құнына қосу не есепті кезеңнің шығысы ретінде тану.	Қарыздар бойынша төленген пайыздар активтің өзіндік құнына қосылуы не қаржыландыру шығындары ретінде танылуы мүмкін.
39 «Материалдық емес активтер»	Материалдық емес активтердің баланстық құнын бағалау әдісін белгілейді.	Материалдық емес активтердің өзіндік құны анықталады, ол өз кезегінде амортизациялық аударымдар түрінде өнімнің өзіндік құнына қосылады.
1 «Қаржы есептілігін ұсыну»	Қаржы есептілігінің құрамында шығыстар туралы ақпаратты ұсынуға жалпы талаптар, оның құрылымы бойынша ұсынымдар.	

Шығындарды экономикалық элементтері бойынша жіктеу өндіріс шығындары сметасын дайындағанда қолданылады. Бұл жіктеу негізі шығындардың әрбір элементінің экономикалық сипаты бойынша біртекті шығындарда біріктіріледі, олар жиынтық өнімнің өзіндік құнын құрайды. Сонымен қатар шығындардың келесідей элементтері ерекшеленеді:

- еңбекке төлем шығындары;
- әлеуметтік сақтандыруларға аударымдар;
- мемлекеттік қорларға жұмыс бастылықтың қатысуымен аударымдар;
- амортизация;
- басқа шығындар [3].

Қарастырылып отырған шығындар тобы заттай және тірі еңбек шығындары қатынасын бекітуге, өнім өндірісіне барлық шығындар бағасын анықтауға мүмкіндік береді. Шығындардың бұл тобы айналым құралдарын жоспарлауға, материалды шығындар сомасын анықтауға пайдаланылады, ол өз кезегінде таза өнімді есептеуді қажет етеді.

Шығындарды калькуляциялық баптар бойынша жіктеу оларды өз алдына өндірістік бағдары бойынша топтау, яғни өндіріс процесінде пайда болу орны және өнімді өткізуді көрсетеді.

Шығындарды калькуляциялық баптар бойынша жіктеудің негізі ол тікелей шығындарды өз алдына тәуелсіз бірыңғай экономикалық элементтері шығындар бабы түрінде ерекшеленсе, ал қосымша шығындар кешенді шығындар бабында көрсетілген.

Шығындарды калькуляциялық жіктеу мағынасы — оның негізінде әртүрлі өнім түрлері бірлігінің өзіндік құнын есептеуді білдіреді. Ол өндірістің әр түрлі учаскелерінде өзіндік құнды төмендету резервтерін іздестіруге мүмкіндік береді.

Калькуляция — өнімнің, жұмыстың өзіндік құнын шығындардың түр-түрі бойынша есептеу. Шығынның түр-түрі бойынша өндірілген өнімнің бір өлшеміне немесе орындалған жұмыстың әр түрлі көлеміне жұмсалған қаржының мөлшерін анықтау.

Өзіндік құнның көрсеткіштерінің маңыздылығымен байланысты ол әртүрлі критерилер бойынша бірнеше түрге жіктеледі. Өйткені осы жіктеулердің кейбіреулері кәсіпкерге өзіндік құнды жақсы игеруге мүмкіндік береді.

Қарастырылатын құбылыстар мен объектілерді зерттеу, тану әдісінің бірі жіктеме болып табылады, яғни объектінің жалпы анықталған жағдайлары мен олардың арасындағы заңды байланыс негізінде бөлімдерге бөлу. Жіктеме белгілері көбейген сайын объектіні тану деңгейі де жоғарылайды.

Шығындарды есептеу жүйесін тиімді ұйымдастыру үшін анықталған белгілері бойынша экономикалық негізделген шығындар жіктелесін қолдану қажет. Бұл шығындарды тек жақсы есептеп және жоспарлап қана қоймай, сонымен қатар, оларды нақтырақ талдауға көмектеседі. Ол жекелеген шығындар арасындағы анықталған қатынасты шығарады және олардың өндірістік өзіндік құны мен рентабельділік көлеміне әсер ету деңгейін есептейді.

Нарықтық экономикада шығындар нақты (бухгалтерлік), нақты емес (имплицитті) және қайтарылмайтын шығындар болып бөлінеді. Шығындарды бұлай бөлу басқару шешімдерін қабылдауда өте маңызды орын алады. Басқару үрдісінде шығындарды басқару функциялары бойынша бөлу 2-кестеде келтірілген.

Кесте 2 – Шығындардың басқару функциялары бойынша жіктелесі

№	Жіктелелік белгілері бойынша	Басқару функцияларына байланысты шығындардың түрлері
1	Басқару шешімдерін қабылдау үрдісі бойынша	- нақты және баламалы; - релеванты, релеванты емес; - тиімді және тиімсіз.
2	Болжау үрдісі	- қысқа мерзімдік және ұзақ мерзімдік
3	Жоспарлау үрдісі	- жоспарланатын және жоспарланбайтын
4	Мөлшерлеу үрдісі	- стандарттар, нормалар мен нормативтер және олардан ауытқуы
5	Ұйымдастыру үрдісі	- пайда болу орны мен аясына қарай; - қызмет функциялары мен жауапкершілік орталықтарына қарай
6	Есептеу үрдісі	- бір элементті және кешенді; - калькуляция баптары мен экономикалық элементтері бойынша; - тұрақты және өзгермелі; - негізгі және үстеме; - тікелей және жанама; - ағымдық және бір мерзімдік.
7	Бақылау үрдісі	- бақыланатын және бақыланбайтын
8	Реттеу үрдісі	- реттелетін және реттелмейтін
9	Ынталандыру үрдісі	- міндетті түрде ынталандырушы және қызықтырушы
10	Талдау үрдісі	- нақты, болжау, жоспарлау; - сметалық; - стандартты; - жалпы және құрылымдылық; - толық және жеке

Басқару есебінде шығындар жіктелесінің мақсаты басшыларға дұрыс, негізделген шешім қабылдауға көмектесу. Сол себепті шығындар жіктелесі процесінің мәні — бұл шығындардың басшылар әсер ете алатын бөлігін бөліп көрсету. Басқару есебі көздеген мақсаттарына өзінің функциялары арқылы жетуге бағытталған. Әр бір функцияның өз бағыты, мақсаты, міндеті, сонымен қатар, оларға қол жеткізудің өзіндік әдіс-тәсілдері бар [4].

Негізгі өндірістің шығындарын терең зерттеу, яғни шығындарды оны көтеруші бірліктерге, өткізуге, сондай-ақ ішкі тұтынуға арналған өнімнің (орындалған жұмыстың, көрсетілген қызметтің), бірлігіне қанша болатынын есептеу болып табылады.

Басқару есептің объектісі болып шығындар және оның бөлек құрылымдық бөлімшелері, шаруашылық қызметінің барлық субъектісінің нәтижесі, ішкі баға белгілеу қолдануға ұсынатын баға, бюджет, болжам жасау және ішкі жауапкершілік жатады.

Есепті ұйымдастыру жүйесі келесі кезеңдерде қарастырылады:

- өндірістік қызмет процесіндегі пайда болу мезгіліне қарай алғашқы шығындардың бейнеленуі;
- өндірістік шығындар туралы мәліметті қызмет түріне, өндіріске, құрылымның бөлімшелеріне, шығындардың пайда болу орындарына, жауаптылық орталығына, өнімдерге, жұмысшыларға қарай оқшаулау;
- өндірістік шығындарды пайда болу уақытына және өзіндік құнға қосылуына қарай, сонымен қатар басқа да уақыт кезеңдері, өткен шығындар, есепті кезең және болашақ кезең шығындарына қарай оқшаулау;
- кәсіпорынның жалпы шығындарын өндірістік бөлімшелер арасында бөлу: жалпы өндірістік шығындарды аяқталмаған, дайын өнімнің өзіндік құнына қосу жолымен өтеу;
- қызмет көрсетуші (көмекші) өндірістің өндірістік шығындарын оның аяқталмаған және дайын өнімдері арасында бөліп, шығындарды өндірістік бөлімшелері қызмет көрсетуші өндірісінің өнімдерін, жұмысшылары мен қызметтерін тұтынушылары бойынша қайта бөлу;
- аяқталмаған өндірісті және өндіріс процесінде алынған қалдықтарды анықтап, бағалау және тауарлы өнімнің барлық көлемі мен жекелеген өнім түрлерінің өзіндік құнын анықтау [5].

Калькуляциялаудың осы шарттардағы мәселелері нарықта жұмыс істейтін кәсіпорындарды белгілі бір табыспен қамтамасыз ететін өзіндік бағаны есептеу. Есептелген өзіндік құн деңгейін тұрақты төмендету мүмкіндігі және тиімді деңгейін қамтамасыз ету үшін өндірісті дұрыс ұйымдастыру керек.

Әдебиеттер:

- 1 Жуматов, М. К. Халықаралық қаржылық есептілігі стандарттарына сәйкес бухгалтерлік есеп [Текст] : тәжірибе құралы / М. К. Жуматов. - Астана : Қаржы жүйесі органдарының мамндарын даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру орталығы, 2010. - 158 б.
- 2 Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары: электрондық ресурс: www.minfin.kz
- 3 Мырзалиев, Бораш Смаилұлы. Бухгалтерлік есепті үйренудің әдістемелері [Текст] : практикум / Б. С. Мырзалиев, Р. С. Әбдішүкіров. - Өңделіп, толық. 2-ші бас. - Алматы : NURPRESS, 2014. - 90 б
- 4 Тайгашинова, К. Т. Управленческий учёт [Текст] : учеб. пособие / К. Т. Тайгашинова. - 2-е изд., перераб. и доп. - Алматы: LEM, 2010. - 350 с.
- 5 Нургазина Ж.К. Управленческий и производственный учет: учебное пособие. – Астана, 2007. - 219 с.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ВЕНЧУРНОГО БИЗНЕСА

Маркова Л.В.

Казахский университет экономики, финансов и международной торговли
Астана, Республика Казахстан

Успешное развитие экономики инновационного типа требует комплексного подхода со стороны государства, в основе которого лежит построение национальной инновационной системы. Одним из важных элементов национальной инновационной системы становятся венчурные фонды и венчурная деятельность, которые в развитых странах оказали значительное влияние на создание и развитие малых высокотехнологичных предприятий, способствовали активизации инновационной деятельности, решению проблем повышения конкурентоспособности национальной экономики.

Как показывает опыт развитых стран мира, наиболее адекватным механизмом реализации научно-технических инноваций является инфраструктура венчурных фирм, предприятий, которые обеспечивают реализацию полного инновационного цикла: анализ конъюнктуры в соответствующем сегменте рынка, экономическое обоснование